ԿԱՐԾԻՔ

Տոնի Սեբբազզալա Մայամբալայի «Ռուսաստանի Դաշնությունում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի գնահատումը» թեմայով ատենախոսության վերաբերյալ՝ ներկայացված Ը.00.02 – «Տնտեսություն, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՅԻ ԱՐԴԻԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տնտեսական անկայունության ուժեղացումը և անորոշության աճը մեծացնում են գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների գործունեության վրա ազդող գործոնների քանակական գնահատման կարևորությունը: Սա ձևավորում է պահանջարկ գործիքակազմի նկատմամբ՝ ինստիտուցիոնալ տարբերակման, արտադրանքի տեխնոլոգիական բնույթի և արտաքին տնտեսական մատչելիության գնահատման, ինչպես նաև ինստիտուտների որակի, ներդրումային ակտիվության և ժողովրդական տնտեսության ճյուղային կառավարման պայմաններում մարզերի նորարարական արտադրողականության միջև կայուն կապերի բացահայտման համար:

Նշենք որ, գոյություն ունեցող հետազոտություններում բավարար չափով ներկայացված չեն ինստիտուցիոնալ միջավայրի մակրոտնտեսական գնահատումը, մարզերի տարածական տիպաբանությունը և գիտական հետազոտությունների ու նորարարությունների ոլորտի գործունեության շուկայական մեխանիզմների վերլուծությունը միավորող համալիր մոտեցումները: Անհրաժեշտ է ձևավորել այն գործիքակազմը, որը հնարավորություն կտա բացահայտել տարածքների ինստիտուցիոնալ բնութագրերի և դրանց նորարարական համակարգերի արդյունավետության միջև վիճակագրորեն կայուն կապերը, ինչպես նաև հիմնավորել կարգավորման տարբերակված միջոցները: Նշված բացերը որոշում են սույն հետազոտության արդիականությունն ու ուղղվածությունը:

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը պայմանավորվում է նաև այն հանգամանքով, որ շրջանները որպես կանոն ունեն ոչ միատարր ինստիտուցիոնալ և ռեսուրսային ներուժ: Ավանդական կառավարման մոտեցումները հաճախ անբավարար են, քանզի ունիվերսալ մեխանիզմները չեն կարող համարեցնել առկա ինստիտուցիոնալ բազմազանությունը: Ուստի անհրաժեշտ են ռեսուրսային տարբերակման քանակական

գնահատման, կլաստերային դասակարգման և տարբերակված կառավարման հարմարեցված հիմքեր մշակելու գործիքներ: Տվյալ դիտարկումները հիմնավորում են ատենախոսության թեմայի արդիականությունը:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Հետազոտության նպատակն է բացահայտել և քանակապես գնահատել ինստիտուցիոնալ միջավայրի միջտարածաշրջանային տարբերությունները, որոնք կապված են Ռուսաստանի Դաշնության սուբյեկտներում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների արդյունավետության տարբերության հետ, և դրա հիման վրա մշակել մարզերի տարածական տիպաբանություն և գիտականորեն հիմնավորված առաջարկություններ ինստիտուցիոնալ կարգավորման մակրոտնտեսական մեխանիզմների կատարելագործման համար:

Նշված նպատակին հասնելու համար առաջադրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- համակարգել ինստիտուցիոնալ միջավայրի ուսումնասիրության տեսական մոտեցումները և մշակել հայեցակարգային սխեմա, որը սահմանում է ինստիտուցիոնալ գործոնների ազդեցության ուղիները գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների գործունեության ու զարգացման վրա,
- ամփոփել գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների ինստիտուցիոնալ կարգավորման փորձերը՝ նորարարական համակարգերի համեմատական վերլուծության հիման վրա, և բացահայտել ռուսական պայմաններին համապատասխան մակրոտնտեսական տարրերը,
- ձևավորել ցուցանիշների համակարգ՝ գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների ինստիտուցիոնալ միջավայրի քանակական գնահատման համար, և իրականացնել մարզերի համեմատական արդյունավետության գնահատում՝ կիրառելով տվյալների ծրարային վերլուծության (DEA) մեթոդը և ռեգրեսիոն մոդելավորումը,
- մշակել տարածաշրջանային ինստիտուցիոնալ տարբերակման գործոնների դասակարգում (արգելքներ և խթաններ) և ռեգրեսիոն վերլուծության հիման վրա

սահմանել յուրաքանչյուր գործոնի ազդեցության ուղղությունն ու ուժը մարզերի նորարարական արդյունքայնության վրա,

- կատարել Ռուսաստանի Դաշնության սուբյեկտների տարածական-կլաստերային վերլուծություն, առանձնացնել նման ինստիտուցիոնալ բնութագրեր ունեցող մարզերի խմբեր և ձևավորել մարզերի տիպաբանություն՝ ըստ ինստիտուցիոնալ և նորարարական զարգացման պրոֆիլների՝ մեքենայական ուսուցման մեթոդներով կլաստերային լուծումների կայունությունը ստուգելով,
- բացահայտված ինստիտուցիոնալ սահմանափակումների և կլաստերի ռեսուրսային հնարավորությունների հիման վրա մշակել առաջարկություններ գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ կարգավորման մեխանիզմների կատարելագործման համար՝ ուղղված միջտարածաշրջանային ասիմետրիայի նվազեցմանը և տարածաշրջանային նորարարական համակարգերի արդյունքայնության բարձրացմանը:

Ձևավորված խնդիրները հիմնականում վերլուծվել են կատարված հետազոտության ժամանակ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ ԵՎ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, յոթ ենթաբաժիններից, եզրակացություններից, 239 օգտագործված գրականության ցանկից և 7 հավելվածներից: Հիմնական տեքստի ծավալը կազմում է 149 էջ, հավելվածները՝ 37 էջ: Աշխատությունը ներառում է 34 գծագիր, 41 աղյուսակ:

Ատենախոսության ներածությունում հիմնավորված է թեմայի արդիականությունը, ներկայացված են հետազոտման նպատակը, խնդիրների շրջանակը, տեսական և մեթոդական հիմքերը, ուսումնասիրության օբյեկտը և առարկան, գիտական նորույթը և հետազոտության գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության **առաջին գլուխը՝ «Գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի ձևավորման տեսական հիմքերը»** նվիրված է ինստիտուցիոնալ պայմանների վերլուծությանը: Ատենախոսը ձևավորել է գիտական հետազոտությունների և նորարությունների շուկաների

ինստիտուցիոնալ միջավայրի հարմարեցված սխեմա, որը ինտեգրում է ինստիտուցիոնալ-էվոլյուցիոն, տարածքային և նորարարական մոտեցումները: Ներկայացված են ինստիտուցիոնալ գործոնների ազդեցության ուղիները մարզերի նորարարական արդյունավետության վրա, ինչպես նաև Ռ. Քոուզի, Օ. Ուիլյամսոնի, Ռ. Նելսոնի և Ս. Ուինտերի դասական հարմարեցվածությունների հիման վրա ինստիտուցիոնալ պայմանների էվոլյուցիոն ըմբռնումը:

Ատենախոսության երկրորդ գլուխը՝ **«Ռուսաստանի Դաշնությունում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի ժամանակակից վիճակը»** ուսումնասիրում է ՌԴ 81 մարզերի ինստիտուցիոնալ արդյունավետությունը: Կիրառվել է DEA-արդյունավետության գնահատման մեթոդը՝ 16 ներդրման և 3 արդյունքի ցուցանիշներով, ռեգրեսիոն մոդելավորումը OLS-գնահատականներով, ինչպես նաև կլաստերային վերլուծությունը՝ 5 կլաստեր ձևավորելու նպատակով: Պարզվել է, որ ինտեգրալ DEA-արդյունավետության ցուցանիշը ամենաբարձրն է Մոսկվայում, Սանկտ-Պետերբուրգում, Մոսկվայի, Սվերդլովսկի, Թաթարստանի Հանրապետությունում և Նիժնի Նովգորոդի մարզերում, իսկ ամենացածրը՝ Ինգուշեթիայում, Կարաչայ-Չերքեզական Հանրապետությունում և Մագադանի մարզում:

Ատենախոսության **երրորդ գլխում՝ «Ռուսաստանի Դաշնությունում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրը»** ներկայացնում է ստացված մարզային կլաստերներից տարբերակված ինստիտուցիոնալ կառավարման հիմնավորված առաջարկությունները: Մշակվել են մարզերի ինստիտուցիոնալ-ներդրումային կառավարման մեխանիզմներ՝ ուղղված մարզային նորարարական համակարգերի հավարակելության բարելավմանը, ինովացիոն-ներդրումային ներուժի ամրապնդմանը և ֆինանսավորման խոսելակիրների կիրառմամբ մարզերի ինստիտուցիոնալ պրոֆիլներին:

Ատենախոսության եզրակացություններում և առաջարկությունների բաժնում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները, ձևավորել են գործնական առաջարկություններ ՌԴ դաշնային և մարզային մակարդակի կառավարման որոշումների ընդունման համար:

Ատենախոսության ստացված արդյունքները հիմնված են 239 գիտական հրատարակությունների, վիճակագրական տվյալների, ինչպես նաև DEA, ռեգրեսիոն և կլաստերային վերլուծությունների կիրառմամբ ստացված արդյունքների վրա:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈՐՈՒՅԹԸ ԵՎ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ատենախոսությունում իրականացված ուսումնասիրությունների արդյունքների հիման վրա որպես գիտական նորույթ ներկայացված են հետևյալ դրույթները.

1. Մշակվել է գիտական հետազոտությունների և նորարարական շուկաների ինստիտուցիոնալ միջավայրի հայեցակարգային շրջանակ, որը միավորում է ինստիտուցիոնալ-էվոլյուցիոն, տարածական և նորարարական մոտեցումները մեկ վերլուծական շրջանակի մեջ: Այն ներառում է այն ուղիները, որոնց միջոցով ինստիտուցիոնալ գործոններն ազդում են տարածաշրջանների նորարարական զարգացման և գիտական ու նորարարական գործունեության տարածական կազմակերպման վրա՝ տնտեսական կարգավորման համակարգում:
2. Մշակվել է տարածաշրջանների ինստիտուցիոնալ միջավայրի համեմատական արդյունավետության քանակական գնահատման մոտեցում՝ ուղղված ինստիտուցիոնալ որակի և նորարարական կատարողականի միջև կայուն կապերի բացահայտմանը: Կիրառվել է տվյալների փաթեթավորման վերլուծության (DEA) մեթոդը՝ 16 մուտքային և 3 ելքային ցուցանիշների համակարգով, որը լրացվում է գործոնային վերլուծությամբ և ռեգրեսիոն մոդելավորմամբ: Ի տարբերություն միաստիճան գնահատումների՝ առաջարկվել է արդյունավետության չափման և որոշիչների տնտեսական մեկնաբանության միջև կապակցումը:
3. Բացահայտվել և քանակականորեն հիմնավորվել է տարածաշրջանային ինստիտուցիոնալ տարբերակման գործոնների դասակարգումը, որը ներառում է հետազոտական և նորարարական շուկաների զարգացման խթանները (գիտական անձնակազմի թվաքանակ, գիտատեսագիտական և փորձարարական-կոնստրուկտորական մշակումների մեջ ներդրումներ, թվայնացման մակարդակ, փոքր և միջին բիզնեսի ակտիվություն) և խոչընդոտները (գործազրկության մակարդակ, որակյալ անձնակազմի պակասուրդ, ենթակառուցվածքներում անբավարար

ներդրումներ): Իրականացվել է Ռուսաստանի տարածաշրջանների խմբավորում՝ ըստ ինստիտուցիոնալ արդյունավետության և նորարարական գործունեության պրոֆիլների:

4. Ձևավորվել է Ռուսաստանի տարածաշրջանների նորարարական զարգացման վրա ինստիտուցիոնալ գործոնների ազդեցության գնահատման էկոնոմետրիկ մոդել: Իրականացվել է այդ գործոնների տիպաբանությունը՝ կլաստերային վերլուծության կիրառմամբ: Մոդելը սահմանում է ինստիտուցիոնալ պարամետրերի և նորարարական արդյունքների միջև վիճակագրական կապերը:
5. Մշակվել են նորարարական-ներդրումային կառավարման մեխանիզմներ՝ ուղղված մարզային նորարարական համակարգերի բարելավմանը, գիտատեխնոլոգիական ներուժի ամրապնդմանը, միջտարածքային ասիմետրիաների և ինստիտուցիոնալ ռիսկերի նվազեցմանը:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Ատենախոսությունը զերծ չէ նաև որոշ աշխատանքային թերություններից՝

1. Էջ 26-ում ներկայացված 3-րդ գծագիրը պահանջում է մանրամասն վերլուծություն՝ պատճառահետևանքային կապերի հստակ պարզաբանմամբ: Առկա է միայն պատկերը՝ առանց բավարար մեկնաբանության:
2. Էջ 39-41-ում ներկայացված են «Ինստիտուցիոնալ վերլուծության ախտորոշիչ ուրվագծերը», սակայն տվյալ գծագրի վերաբերյալ պարզաբանում առկա չէ: Ընդ որում, ատենախոսության հիմնական տեքստում այն ներկայացված է 1-ին գլխում, իսկ սեղմագրում՝ 2-րդ գլխում: Ատենախոսությունում առկա են գծագրեր (օրինակ՝ էջ 78-ի 15-րդ նկարը), որտեղ ներկայացված է միայն պատկերը՝ առանց տեքստային վերլուծության կամ բացատրության:
3. DEA մեթոդի LP-դրույթի բանաձևը (մինիմիզացիա θ_r, սահմանափակումներ (1)–(4)), որը առկա է սեղմագրում (էջ 12–13), ատենախոսության մեջ բացակայում է՝ ինչպես հիմնական տեքստում, այնպես էլ հավելվածներում: Սա բաց է, քանի որ DEA մոդելի մաթեմատիկական ձևակերպումը օպտիմիզացիոն տեսքով և ստացված արդյունքների պարզաբանումը կհարստացներ կատարված աշխատանքը:

4. Սեղմագրում և ատենախոսությունում առկա են նաև այլ տարբերություններ, մասնավորապես՝ սեղմագրում (էջ 14) ներդրվել և ընդլայնված նկարագրվել է $IIEI_r = \alpha_1\theta_r + \alpha_2 S_r - \alpha_3 B_r$ ինտեգրալ ցուցանիշը՝ նորմալացմամբ (բանաձևեր 5–7): Ատենախոսության տեքստում այդ ցուցանիշը, դրա պարզաբանումը և բանաձևերը բացակայում են: Նաև առկա է կլաստերների կազմի անհամապատասխանություն սեղմագրի և ատենախոսության միջև, ցանկալի է որ ատենախոսը հիմնավորի որ կլաստերների կազմը համապատասխանում է իր վերլուծության արդյունքներին:
5. Հեղինակը նշել է անորոշության գործոնի ազդեցության մեծացումը ժամանակակից պայմաններում: Նպատակահարմար էր իր էկոնոմետրիկ վերլուծությունը լրացնել այդ գործոնի ազդեցության գնահատմամբ, օրինակ՝ միջակայքային մեթոդի կամ սցերային մոտեցման միջոցով:
6. Անհրաժեշտ է խմբագրել առաջին նորույթը: Որոշ հաշվարկներ անհրաժեշտ էր նաև լրացնել հնարավոր ռիսկերի գնահատմամբ: Տվյալները հիմնականում ներկայացված են մինչև 2022-2023 թվականները:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Սեբաստացի Թոնի Մայամբալայի «Ռուսաստանի Դաշնությունում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի գնահատումը» թեմայով ատենախոսությունը արդիական է: Ատենախոսությունում ուսումնասիրության առարկա են հանդիսանում մարզերի ինստիտուցիոնալ պայմանների տարբերակման, նորարարական արդյունավետության և ռեսուրսային ներուժի ձևավորման հետ կապված հիմնախնդիրները: Ատենախոսը կարողացել է ներկայացնել առաջադրված խնդիրների լուծումների ուղղությունները:

Ատենախոսության սեղմագիրը և հրատարակված հոդվածները ընդգրկում են աշխատանքի բովանդակությունը: Նշենք որ, ատենախոսը հրատարակել է 21 գիտական աշխատություններ, որոնք ընդգրկում են հետազոտության բովանդակությունը, 13 հրատարակություն ընդգրկված են ԲՎՀ ցանկում, 1-ը Scopus-ում, 7-ը գիտական ժողովածուներում:

Ատենախոսությունում ստացված արդյունքներն ունեն գործնական և տեսական նշանակություն: Դրանք կարող են հիմք ընդունվել և կիրառվել գիտական

հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի վերլուծության և գնահատման ժամանակ:

Սեբաստացի Թոնի Մայամբալայի «Ռուսաստանի Դաշնությունում գիտական հետազոտությունների և նորարարությունների շուկաների զարգացման ինստիտուցիոնալ միջավայրի գնահատումը» թեմայով ատենախոսությունն իր արդիականությամբ, հիմնավորվածությամբ և գիտական մակարդակով համապատասխանում յոթերորդ կետի, ինչպես նաև թեկնածուական ատենախոսություններին Բարձրագույն կրթության և գիտության կոմիտեի կողմից ներկայացվող պահանջներին, իսկ դրա հեղինակն արժանի է տնտեսագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը Բ.00.02 – «Տնտեսություն, նրա ոլորտների տնտեսագիտություն և կառավարում» մասնագիտությամբ:

տ.գ.դ., պրոֆեսոր
Ա.Ա. Թավադյան

12.05.2026 թ.

տ.գ.դ., պրոֆեսոր Ա.Ա. Թավադյանի
ստորագրության իսկությունը հաստատում եմ
ՌՀՀ գիտական քարտուղար՝ բ.գ.թ., Ռ.Ս. Կարապետյան